

An underwater photograph showing several jellyfish swimming in clear blue water. The jellyfish have translucent, bell-shaped bodies with visible internal structures. The background is a deep blue, and the lighting creates a serene, natural atmosphere.

Kaderrichtlijn Water
voor gebied en gebruiker
Van stoffen meten naar
gebiedskwaliteit

Kaderrichtlijn Water voor gebied en gebruiker

Van stoffen meten naar gebiedskwaliteit

Een goede toestand van het oppervlaktewater in 2015. Dat is het doel van de Europese Kaderrichtlijn Water. Deze richtlijn is sinds 2005 opgenomen in de Nederlandse wetgeving.

Het belang van goed water staat voor iedereen buiten kijf. Velen kennen ook de term 'Kaderrichtlijn Water', maar weten niet precies wat de richtlijn inhoudt. Wat zijn de doelen van deze Kaderrichtlijn? Hoe zijn deze doelen te bereiken? Wie krijgen de lasten en wie de lusten? In deze brochure geven we op een aantal van deze vragen antwoord. We laten daarbij ook steeds mensen aan het woord die in verschillende delen van het land op gebiedsniveau bij de Kaderrichtlijn Water betrokken zijn. We hopen u daarmee ideeën aan te reiken, zodat u met nieuwe inspiratie aan de slag kunt.

Doel van de Kaderrichtlijn Water

Bij de Nederlandse uitvoering van de Kaderrichtlijn Water (KRW) staan gebiedskwaliteit en gebruikswaarde van water centraal. Dat betekent ook dat de gebruikers in beeld komen: wie heeft welk water nodig, voor welke functie en van welke kwaliteit? DG Water van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat zegt hierover in Waterkoers 2:

'Het leveren van gebiedskwaliteit is vooral van belang voor de mensen die van het betreffende gebied gebruik maken. Om hen bij de inrichting en ontwikkeling van het gebied te betrekken, is het nodig een gemeenschappelijke taal te spreken, die enerzijds voldoende houvast biedt voor het maken van concrete plannen met meetbare doelen en anderzijds voldoende aansluit bij de leefwereld – en de economische en sociaal-culturele waarden – van de huidige en toekomstige gebruikers.'

Doelen van de Kaderrichtlijn Water

Enkele doelen zoals geformuleerd in de Kaderrichtlijn Water luiden:

- Aquatische ecosystemen voor verdere achteruitgang te behoeden, te beschermen en te verbeteren;
- Duurzaam gebruik van water te bevorderen;
- Bij te dragen tot afzwakking van de gevolgen van overstromingen en perioden van droogte.

Dit alles kan bijdragen aan:

- De beschikbaarheid van voldoende oppervlaktewater en grondwater van goede kwaliteit voor duurzaam, evenwichtig en billijk gebruik van water;
- Een significante vermindering van de verontreiniging van het grondwater;
- De bescherming van territoriale en mariene wateren.

Kwaliteit watersysteem

Het doel van de KRW is een goede chemische en ecologische kwaliteit van watersystemen. Bij goede chemische kwaliteit geldt kortweg: wat er niet in hoort, zit er ook niet in. Bij goede ecologische kwaliteit geldt: wat er in hoort, zit er in.

De KRW stelt dat watersystemen in 2015 in goede toestand moeten verkeren. Wat die goede toestand is, wordt voor natuurlijke wateren zoals rivieren, zeeën en meren nauwkeurig omschreven. Deze 'goede toestand' dient als referentie voor de ecologische kwaliteit.

Het middeleeuwse Franse spreekwoord zegt het al: 'Dieu a créé la mer, les Hollandais ont fait les Pays-Bas'. In Nederland zijn nauwelijks nog oorspronkelijke natuurlijke wateren te vinden. De meeste Nederlandse wateren vallen in de categorie 'sterk veranderd' of 'kunstmatig'. Voor deze categorie wateren is er enige vrijheid voor het formuleren van de ecologische doelen.

Bestuurlijke ruimte

Doelstellingen kunnen worden bijgesteld als verbeteringen niet of nauwelijks op tijd kunnen worden bereikt. Dat kan het geval zijn om technische redenen of omdat de kosten onevenredig hoog zijn.

Naast het stellen van doelen geeft de KRW ook randvoorwaarden voor de te nemen maatregelen. Maatregelen waarvan de kosten onevenredig hoog zijn of de maatschappelijke gevolgen onacceptabel, kunnen mits gedegen gemotiveerd afvallen of worden uitgesteld tot uiterlijk 2027.

Gebiedskwaliteit – samen bepalen

Gebiedskwaliteit staat centraal in de Nederlandse invulling van de KRW. Maar wat is gebiedskwaliteit eigenlijk? Het antwoord verschilt per gebied. En gebiedskwaliteit is afhankelijk van de gebruiksfuncties en mensen in het gebied. De invulling van gebiedskwaliteit wordt dus bepaald door de verschillende partijen en kenmerken van het gebied. De kwaliteit bepalen partijen samen.

Normen of gebruikers centraal?

Voor het vaststellen van gebiedskwaliteit is het belangrijk allereerst te kijken welke gebruiksdoelen je in een bepaald gebied wilt realiseren en welke waterkwaliteit daarbij hoort. Gaat het om zwemwater, viswater of 'makelaarswater' voor het bouwen van dure woningen? Uitgaande van de gebruiksdoelen kan een goede gebiedskwaliteit in het ene gebied anders uitpakken dan in het andere gebied. Op basis van de gewenste gebruiksdoelen kunnen ook ecologische doelen worden vastgesteld. Kwantificering van doelen door het opstellen van normen geeft helderheid. Men weet dan waar men aan toe is en waar op gestuurd moet worden met maatregelen. Bij het stellen van normen is het wel van belang altijd in gedachten te houden dat normen slechts een middel zijn en niet een doel op zich.

Gebruikswaarde – veel betrokkenen

Er zijn veel partijen betrokken bij de KRW. Sommige partijen zijn gebruiker van water en een deel daarvan beïnvloedt ook waterkwaliteit en/of -kwantiteit.

• Landbouwers:

De landbouw heeft water nodig en stelt eisen aan de grondwaterstand; tegelijkertijd beïnvloedt de landbouw met het gebruik van bestrijdingsmiddelen en meststoffen ook de waterkwaliteit.

• Natuurbeheerders:

De waterkwaliteit is van groot belang voor de kwaliteit van de natuur. Specifieke vegetatie in natuurgebieden kan ook een bepaald waterpeil vereisen.

• Toeristen / Recreanten:

Voor bijvoorbeeld de sportvisserij is met name de ecologische kwaliteit van water van belang. Zwemwater vereist een bepaalde waterkwaliteit gezien vanuit de volksgezondheid.

• Bewoners van het gebied:

Bewoners profiteren van schoon water; zij wonen graag in een gebied met water en mooie natuur of willen juist geen water in hun woongebied.

Karen Willemse
(Waterschap Regge & Dinkel):

'Probleembesef op het gebied van ecologie is een lastig begrip. Meer centraal staat de vraag 'hoe beleven de betrokkenen het landschap?'. Onze parameters, zoals het wel of niet aanwezig zijn van bepaalde soorten vissen en planten, zeggen betrokken vaak niet veel. Ze vragen zich meer af hoe een bepaalde ecologische kwaliteit eruitziet en wat je vervolgens nog kunt met een gebied.'

Ernst Rijdsdijk (Rijkswaterstaat):

'Van normen gaat geen warmte uit, wel van gebruikers. Hou dus altijd voor ogen dat de normen een bepaald doel dienen.'

Hans Gierveld (Landgoed Twickel):

'Natuurlijk zou het mooier zijn als de Hagmolenbeek weer een meer natuurlijk verloop zou krijgen. Het zou prachtig zijn de beek weer te laten meanderen.'

Cor van Limpt (ZLTO):

'Voor de landbouw is het wel van belang dat zij er beter uitkomt. Voor het afstaan van één ha aangrenzend aan de beek, maar onderdeel van een groter perceel, is het niet voldoende om ergens anders één ha terug te krijgen. Kleine percelen zijn inefficiënt.'

• **Waterwinners:**

Drinkwaterwinning en winning van industrieel water is gebaat bij schoon water. Dit spaart zuiveringskosten uit. Ook beïnvloedt de waterwinning het grondwaterpeil in een gebied.

Andere partijen zijn (mede)verantwoordelijk voor de uitvoering van de KRW en zijn vanuit die invalshoek bij het proces betrokken. Deze partijen hebben een relatie tot het water, maar maken er niet direct gebruik van.

• **Waterschappen:**

Waterschappen hebben geen eigen belang, maar dienen het belang van hun ingezetenen. Datzelfde geldt voor de andere overheden. Wel hebben waterschappen hun eigen beleidsplannen. Het waterschap stelt waterbeheersplannen op en vervult als waterbeheerder een spilfunctie in het KRW-proces.

• **Rijkswaterstaat:**

Rijkswaterstaat heeft vrijwel dezelfde rol in de KRW als de waterschappen. RWS stelt beheersplannen op voor de Rijkswateren en trekt voor deze wateren het KRW-proces.

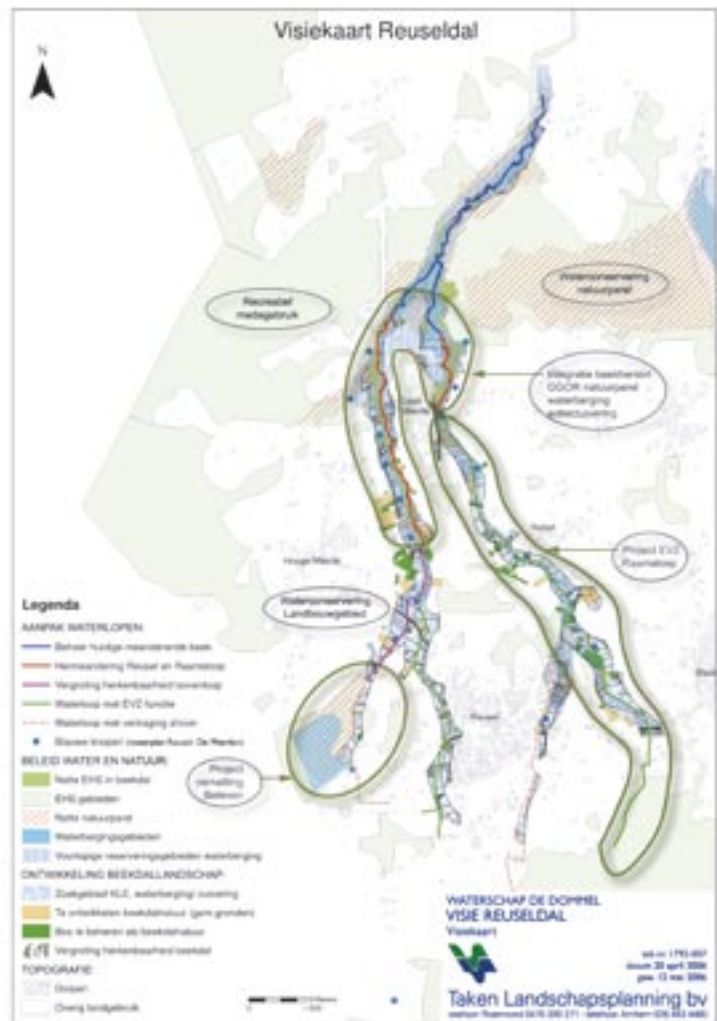
• **Provincies:**

Provincies trekken de deelstroomgebieden op bestuurlijk niveau en zijn verantwoordelijk voor een groot deel van het ruimtelijke orderingsbeleid.

Tenslotte is er nog een partij die tussen beide groepen inzit.

• **Gemeentes:**

Ook gemeentes zijn voor een deel verantwoordelijk voor het ruimtelijke orderingsbeleid. Daarnaast valt de riolering onder de verantwoordelijkheid van de gemeente. Bij onderhoud van verharde oppervlaktes (bijvoorbeeld bedrijventerreinen) kan de gemeente ook een watervervuiler zijn.

Op de visiekaart worden toekomstige ontwikkelingen ingetekend voor het Reuseldal.

Menno Huge

(Natuurmonumenten Overijssel):

'We hebben de behoefte om vanaf het begin van het KRW-proces mee te praten en onze wensen te uiten over specifieke gebieden. Binnenkort starten overleggen per hoofdstroomgebied. We zijn echter bang dat allerlei belangrijke besluiten, zoals de definiëring van de waterlichamen, niet meer ter discussie komen. Daar komt bij dat het veel te veel werk is om hier volledig bij betrokken te blijven. Het gaat om circa 50 vergaderingen in een half jaar.'

Inge Hageman (LTO-Noord):

'Het KRW-proces kan alleen werken als je 'met het gebied' om de tafel gaat. En dan niet de ambtenaren en belangenbehartigers, maar de boeren zelf. Betrokkenheid is essentieel voor het welslagen. Boeren willen wel meedenken en meewerken, als ze inspraak hebben welke maatregelen waar wel en waar niet worden genomen. Door boeren zelf aan het denken te zetten, te betrekken bij het zoeken naar oplossingen, krijg je de meest kosteneffectieve maatregelen. Boeren voelen zich hier verbonden met het gebied. Ze hebben zeker ook oog voor landschappelijke inpassing.'

Kees van Haaren

(Landgoed Wellenseind):

'De rol van particuliere grondeigenaren in het gebied zou groter kunnen en moeten zijn.'

Eigen wensen

Al deze partijen hebben hun eigen waterwensen. Zij denken elk vaak vanuit hun eigen invalshoek en gebruiken hun eigen jargon. Een gemeenschappelijke taal om problemen en plannen uit te wisselen is een goede eerste stap om elkaar te begrijpen. Het is daarbij belangrijk dat ieder zich blijft realiseren dat wat door de één als kans wordt gezien, door de ander als enorme opgave kan worden ervaren.

Betrokkenheid

Het feit dat veel partijen een relatie met water hebben, en dat die partijen ook nog allemaal een verschillend belang en verantwoordelijkheid hebben, maakt het KRW-proces tot een ingewikkeld proces. Uit citaten van betrokkenen rondom de waterlichamen Hagmolenbeek en het Reuseldal blijkt dat belanghebbenden graag betrokken worden bij het proces. Die betrokkenheid kan ook leiden tot een groot draagvlak voor uiteindelijk te nemen maatregelen om de gewenste gebiedskwaliteit te bereiken. Voor sommige belanghebbende partijen geldt dat zij niet goed vertegenwoordigd zijn op regionaal of stroomgebiedniveau of zelfs nog helemaal niet betrokken zijn bij Kaderrichtlijn Waterprocessen. Soms hebben zij daarnaast te weinig personele capaciteit. Betrokkenheid van deze partijen is desondanks relevant. Belangenpartijen zouden actief moeten aankloppen bij de verantwoordelijke overheden, die op hun beurt deze partijen een kans moeten geven in het proces. Het is daarbij goed om bijvoorbeeld bij een tekort aan personele capaciteit gezamenlijk afspraken te maken over de optimale inbreng.

Wat levert het op?

De keuze voor een bepaalde goede gebiedskwaliteit vertegenwoordigt een waarde. Om helder te krijgen of maatregelen 'haalbaar en betaalbaar' zijn, worden vaak de kosten ervan in beeld gebracht. Maar tegenover kosten staan ook diverse baten. Het is belangrijk om deze baten te kwantificeren. Zo zijn er directe baten zoals minder zuiveringskosten voor drinkwater. Daarnaast zijn er indirecte baten. Schoon water bijvoorbeeld vriest sneller dicht waardoor er meer geschaatst kan worden. Dat leidt tot meer omzet in onder andere de horeca. Tenslotte heeft schoon water ook een belevingswaarde, hetgeen bijvoorbeeld is terug te vinden in de waarde van woningen. Directe baten zijn doorgaans redelijk goed kwantificeerbaar, indirecte baten en belevingswaarden vertalen zich door in omzetten van bijvoorbeeld horeca en in belastingen zoals toeristen- of OZB-belasting.

Waterrecreatie – een sector van belang

Het economisch belang van waterrecreatie in Nederland is groot. In totaal wordt er € 3,9 miljard besteed en is de toegevoegde waarde € 5,9 miljard. Zo is Nederland op dit moment marktleider voor de bouw van pleziervaartuigen. Er zijn zo'n 1,5 miljoen sportvissers, 150.000 kanovaarders en 50.000 onderwatersporters. En dan zijn er nog de roeiers, de gebruikers van zeil- en motorboten, de schaatsters. Water heeft ook de grootste aantrekkingskracht op de buitenlandse toerist. De trends voor de komende jaren zijn o.a. een toename van verblijfsrecreatie gekoppeld aan watersport, woonvormen met water, een toename van de recreatieve toervaart en verschuiving naar grotere schepen en een toename van oeverrecreatie.

Menno Huges (Natuurmonumenten):

'Het stoort me dat in de discussies tot nu toe alleen de kosten van de KRW aandacht krijgen. De baten, bijvoorbeeld doordat kan worden bespaard op waterzuivering, worden niet meegewogen. Dit nog afgezien van de ecologische voordelen.'

Hans Gierveld (Landgoed Twickel):

'Je moet voorzichtig met elkaar omgaan. Er is een groot risico van polarisatie van landbouw tegenover natuur.'

Henk Veldhuizen (LTO):

'De kunst is geld uit de batenkant te gebruiken om de kostenkant te financieren.'

Alex Ouwehand (ANWB):

'Schoon water is voor veel recreatievormen noodzakelijk. Waterrecreatie kan niet zonder een schone en natuurlijke omgeving. Er ligt een directe relatie tussen natuur(ontwikkeling) en recreatie, samen bepalen deze de gewenste waterkwaliteit. Vanuit dit directe belang wil de waterrecreatiesector meer invloed op het waterbeleid en beheer. De KRW biedt hierbij kansen om door slimme functiecombinaties en inrichtingsmaatregelen de mogelijkheden van recreatie en toerisme te verbeteren en de kwaliteit waar de recreant en toerist om vraagt te realiseren. Waarbij de waterrecreatiesector ook in financiële zin een bijdrage wil en kan leveren.'

Verdeling

Als de kosten en de baten in beeld zijn gebracht wordt verwacht dat deze meestal niet gelijk verdeeld zijn over de partijen. Het is van belang duidelijkheid te scheppen hoe hiermee om te gaan; een goede verdeling van lasten kan het draagvlak voor maatregelen sterk vergroten.

Bij deze verdeling moeten keuzes worden gemaakt. Moet het principe zijn 'de vervuiler betaalt', 'de gebruiker betaalt' of zelfs 'de initiatiefnemer betaalt'? Met name bij veranderende gebruikers is het eerste principe niet altijd vanzelfsprekend. Als het gebruik van een gebied in de loop van de jaren verandert en daardoor de eisen worden aangescherpt kan dat grote gevolgen hebben voor bijvoorbeeld een bedrijf dat al van oudsher in dat gebied gevestigd is.

Extra heffing

Uit onderzoek van het RIZA blijkt daarnaast dat de consument bereid is te betalen voor schoon oppervlaktewater: op jaarbasis heeft de consument er € 35,- per persoon voor over. Van belang daarbij is wel dat duidelijk is waar een extra heffing aan besteed wordt.

Verschillen in aanpak van partijen

De situatie in het Reuseldal (Noord-Brabant, Waterschap De Dommel) en de Hagmolenbeek (Overijssel, Waterschap Regge & Dinkel) illustreren dat heel verschillend kan worden omgegaan met de 'gebiedskwaliteit van water'. In het Reuseldal kiest men heel bewust voor een fysieke waterscheiding van landbouw en natuur, om zo de waterkwaliteit in de natuurgebieden te garanderen. In de Hagmolenbeek is veel meer sprake van samenwerking. De algemene mening is hier dat landbouw en natuur niet los van elkaar gezien kunnen worden. Welke werkwijze de meeste kans van slagen heeft, hangt af van de plaatselijke situatie. Het is essentieel dat dit wordt meegewogen in de besluitvorming.

Hans Schep (Brabants Landschap):

'Door sloten te dempen en water om te leiden willen we de invloed van de landbouw op het Beleven, een EHS-gebied in ons eigen- dom, minimaliseren. Waar afkoppeling niet mogelijk is, wordt landbouwwater door een zuiveringsmoeras geleid. We hebben nog zo'n 10 ha grond nodig om het watersysteem onafhankelijk te kunnen maken van het omliggende agrarische gebied.'

Hans Gierveld (Landgoed Twickel):

'We houden nadrukkelijk rekening met zowel landbouw als met natuur. Om het landschap en de cultuurhistorie te kunnen behouden, is die landbouw nodig. Het kan niet zonder elkaar. Het beheer van landgoed Twickel wordt zoveel mogelijk samen met de pachters gedaan. Ik ben een voorstander van 'Boeren voor Natuur'.'

Inge Hageman (LTO-Noord):

'Voordat je maatregelen in gaat zetten, moet je een totaalbeeld hebben. Wat is de waterkwaliteit op welke plek? Waar wordt dit door veroorzaakt? Een integrale aanpak is essentieel. Als je stuwten uit een beek haalt, kan dit bijvoorbeeld als nadelig bijeffect hebben dat de beek soms droogvalt, waardoor de vis verdwijnt.'

**Henk van der Smit
(wethouder Reeuwijk):**

'Bij de Reeuwijkse plassen bestond het idee om water te scheiden in landbouwwater en natuurwater, rekening houdend met de verschillende kwaliteit. Daarbij kwam echter naar voren dat vissen met name overwinteren in de plassen en zich voortplanten in de landbouwwateren. Een scheiding van deze wateren zou dus grote gevolgen voor de visstand en daarmee ook voor de vogelstand hebben.'

Hans Gierveld (Landgoed Twickel):

'Binnen de landbouw bestaat angst voor de KRW: 'Wat hangt ons nu weer boven het hoofd?' Maatregelen zijn nu nog onduidelijk. Dit maakt boeren kopschuw. Natuurclubs willen de KRW juist voor hun eigen karretje spannen.'

**Kees van Haaren
(Landgoed Wellenseind):**

'Zoek het niet alleen in opkopen, maar ook in convenanten, afspraken met grondeigenaren. We moeten win-win situaties nastreven. Zonder elkaar gaat het niet. We moeten rekening houden met elkaars belangen, in goed overleg en met noodzakelijke financiële ondersteuning.'

Hans Gierveld (Landgoed Twickel):

'Denk ook aan verdeling van water over de seizoenen; de eisen van landbouw zijn op dat gebied soms tegengesteld aan de eisen voor natuur. Natte natuur vereist veelal vocht in het voorjaar en relatieve droogte in de zomer, terwijl de landbouw graag het omgekeerde wil.'

Hans Gierveld (Landgoed Twickel):

'Functies moet je verweven, niet polariseren. Zo kunnen landbouw, water en natuur samengaan.'

Inge Hageman (LTO Noord):

'De taak van het waterschap is een goede analyse te maken. Waar liggen problemen en waar worden deze door veroorzaakt. Vervolgens moet men hiermee aan de slag in de praktijk!'

Aanpak

Dat er wat moet gebeuren om tot een goede waterkwaliteit in 2015 te komen, is voor de meeste partijen wel duidelijk. De ideeën over hoe je doelen en maatregelen in een gebied invult, verschillen daarbij. Concrete invulling vraagt dus maatwerk per gebied.

Maatwerk

Over het algemeen is men overtuigd van de effectiviteit van een integrale aanpak als het gaat om het proces. De uitvoering van maatregelen kan desondanks heel verschillend worden opgepakt. In het ene gebied blijven wateren met verschillende functies aan elkaar gekoppeld en wordt de kwaliteitsverbetering gezamenlijk opgepakt, in het andere gebied worden waterstromen van verschillende functies, juist zoveel mogelijk gescheiden. In feite is er geen 'goede' of 'foute' aanpak, juist omdat de verschillen tussen gebieden groot zijn.

Combinatie van functies

Het combineren van functies heeft vaak meerwaarde. Zo kan water vasthouden een goede optie zijn tegen verdroging in waterwingebieden. Moerasstroken langs beken leggen nutriënten vast en dragen zo bij aan de waterkwaliteit en vervullen ook een functie bij waterberging. En voor de visstand in grote plassen kunnen ondiepe landbouwwateren belangrijk zijn als voortplantingsplaats voor vissen.

Maatregelen

Als helder is welke kwaliteit is gewenst en kan worden bereikt, kunnen maatregelen worden bepaald. Bij het uitwerken van maatregelen zullen ook de praktische gevolgen van de KRW voor de verschillende partijen duidelijk worden. Het is daarbij van belang steeds de verhouding tussen het gestelde doel en deze praktische gevolgen van maatregelen in beeld te houden.

Inrichtingsmaatregelen dragen het sterkst bij aan een betere ecologische kwaliteit, leveren de grootste maatschappelijke baten en kunnen soms gekoppeld worden aan andere inrichtingsprojecten. De feitelijke gebruikswaarde van water is sterk afhankelijk van de inrichting.

Met name voor de goede chemische waterkwaliteit zijn ook maatregelen gericht op het verminderen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen, meststoffen en overige verontreinigingen nodig. Ook het verminderen van puntbronnen is van belang.

Jacob de Vegt (Vitens):

'Drinkwaterwinning in een gebied was voorheen nauw gekoppeld aan grondwaterkwaliteit. Mineralen- en gewasbeschermingsmiddelengebruik werd in grondwaterbeschermingsgebieden nauwkeurig in de gaten gehouden. De ontwikkelingen rondom de KRW op chemisch en ecologisch gebied zijn positief en zouden ertoe kunnen leiden dat in de toekomst minder zuiveringsstappen nodig zijn.'

Inge Hageman (LTO Noord):

'Schuiven van functies lijkt op kleine schaal haalbaar. Grootschalig wordt dat moeilijk: de wereld is niet maakbaar. Je hebt rekening te houden met de sociale structuur van een gebied. Maak slim gebruik van de kennis van boeren. Zo kun je waterberging toepassen op percelen die de boer 'lastig' vindt, bijvoorbeeld op de (te) natte percelen.'

Ruimtelijke ingrepen

Inrichtingsmaatregelen of 'hydromorfologische ingrepen' zijn vaak sterk van invloed op de ecologie. Herstel van de oorspronkelijke morfologie vormt onderdeel van de KRW, bijvoorbeeld door een beek weer meer te laten meanderen, het profiel van de beek aan te passen of begroeiing langs de waterlopen zich spontaan te laten ontwikkelen of aan te planten.

Inrichtingsmaatregelen zijn daarnaast ook sterk van invloed op de gebruikswaarde van water. In sommige gevallen kan het bij een nieuwe inrichting nodig zijn om aanpassingen te realiseren voor de gebruikers. Het vervangen van beschoeiingen door natuurvriendelijke oevers bemoeilijkt vissen en veedrenking. Met vissteigers en veedrenkplaatsen wordt de gebruikswaarde niet alleen in tact gehouden maar ook versterkt.

Inrichtingsmaatregelen bieden ook een kans voor cultuurhistorie. Bij het realiseren van deze maatregelen kunnen historische elementen een nieuwe betekenis krijgen voor de huidige wateropgaven. Het gaat hier niet alleen om het hermeanderen van beken, maar ook om het gebruik van vloeiveiden en rabattenbossen voor waterberging en waterzuivering.

Cor van Limpt (ZLTO):

'De sector is de laatste jaren al veel zorgvuldiger omgegaan met het gebruik van pesticiden.'

Jacob de Vegt (Vitens):

'Onze relatie met de landbouw is doorgaans goed. In grondwaterbeschermingsgebieden worden boeren, soms met subsidie, gestimuleerd zuinig om te gaan met nutriënten.'

Voor de instandhouding van natuur is meestal de kwantitatieve en kwalitatieve toestand van grondwater van groot belang. Aanpassen van de ontwatering is hierbij een mogelijke maatregel, maar ook het verwerven van gronden en het reduceren of verplaatsen van waterwinningen. De landbouw kan bijdragen door de grondwateronttrekkingen te reduceren.

Bestrijdingsmiddelengebruik

De landbouwsector en gemeenten zijn de belangrijkste gebruikers van bestrijdingsmiddelen. Kosten van maatregelen om het gebruik verder terug te dringen zijn beperkt als het bijvoorbeeld om nauwkeuriger toediening gaat. Verdergaande maatregelen zoals bijvoorbeeld aanscherping of intrekking van de toelating van bepaalde middelen komen in beeld als dit onvoldoende oplevert. Burgers hebben hier ook een verantwoordelijkheid: door bijvoorbeeld geen chemische bestrijdingsmiddelen te gebruiken voorkomen zij verontreinigingen van grond- en oppervlaktewater.

Onkruid wegkrabben of branden is een alternatief voor chemische middelen (glyfosaat), die in groene verpakkingen (biologisch afbreekbaar) in tuincentra worden verkocht.

Meststoffengebruik

Uitspoelingsbeperkende maatregelen zoals bijvoorbeeld bemestingsvrije zones of vroeg in het jaar stoppen met het uitrijden van dierlijke mest verbeteren de waterkwaliteit. Een verre gaande maatregel is het stimuleren van biologische landbouw. Overigens kunnen burgers ook hier hun eigen maatregelen nemen en bijvoorbeeld de bemesting van hun gazon beperken, en hun tuin dicht langs de waterkant helemaal niet bemesten.

Overige verontreinigingen

Bij overige verontreinigen valt te denken aan zware metalen uit voetbaden in de veehouderij, maar ook aan lozingen bij gebruik van verontreinigde bouwmaterialen. totaaloplossingen hiervoor zijn alternatieve klauwontsmetting in de veehouderij en duurzaam bouwen.

Harry Wouters (gemeente Reusel):

'Op dit moment is in het Reuseldal de gemeente één van de grootste vervuilers. Als we de overstorten hebben gesaneerd zijn we 1 à 2 jaar verder.'

Henk van der Smit
(wethouder Reeuwijk):

'Tevoren hadden duidelijke kaders moeten worden meegegeven; de bandbreedte van het waterpeil, het streekplan en de financiële middelen voor het proces en de uitvoering.'

Anton de Wit
(kerngroep Gouwe Wiericke West):

'Plannen vanuit een gebied hebben veel meerwaarde. Ze zijn op de praktijk gestoeld en vergroten de kans op draagvlak. En juist dat draagvlak is de belangrijkste voorwaarde voor succes.'

Puntbronnen

Een puntbron is een verontreiniging die is gerelateerd aan één verontreinigingsbron op één concrete locatie. Een voorbeeld hiervan is een riooloverstort. Om deze verontreiniging tegen te gaan, zullen puntbronnen moeten worden gesaneerd. Het opvangen van schoon regenwater voorkomt overbelasting van de riolering en draagt daarmee bij aan een afname van de vuiluitworp van riooloverstorten. Burgers doen hier iets aan door een regenton in de tuin plaatsen en het opgevangen regenwater te gebruiken voor bijvoorbeeld het begieten van planten.

Samen uitvoeren

Duidelijke communicatie over stappen in het proces is ook in de uitvoeringsfase een belangrijke voorwaarde voor succes. Uit de voorbeelden in het Reuseldal en de Hagmolenbeek blijkt dat voor de watergebruikers in het veld wel duidelijk is welke maatregelen mogelijk zijn, maar nog onduidelijk is welke maatregelen daadwerkelijk vereist zijn. Ook vinden zij dat een brug moet worden geslagen tussen beleidstaal en praktijktaal. Tenslotte kan schuiven met functies en herstellen van hydromorfologische ingrepen in de praktijk als zeer ingrijpend en bedreigend worden gezien, terwijl dit op kleine schaal goed mogelijk is.

Meedenken

Belanghebbenden uit het gebied zijn bereid mee te denken over oplossingen. Dat is waardevol, want gezamenlijk elan om oplossingen uit te werken en uit te voeren maakt dat de gebiedskwaliteit ook iets van de gebiedspartijen zelf wordt. Bij het proces om te komen tot gebiedskwaliteit is vertrouwen in elkaar essentieel. Vertrouwen is moeilijk te krijgen en snel verloren. Zeer toepasselijk voor de Kaderrichtlijn water zijn de uitspraken 'Vertrouwen is het beste medicijn tegen complexiteit', maar ook 'Vertrouwen komt te voet en gaat te paard'. Zorgvuldigheid is daarmee in het bijzonder in contacten een aandachtspunt. In het praktijkboek gebiedsontwikkeling 'Nederland Boven Water' staan aanraders en afraders voor het proces waarin partijen uit het gebied meedenken.

Aanraders

- Het gebied centraal stellen en van daaruit de opgave uitwerken.
- Zorgen voor een klein maar sterk projectteam en dat team buiten de hiërarchische lijnen in organisaties plaatsen.
- Zorgen voor interne eenvoud.
- Conditie creëren voor het ontwikkelen van creativiteit en innovaties.
- Accepteren dat je gedoe houdt en dat elke dag je weer voor verrassingen kan plaatsen.
- Van meet af aan glashelder maken dat burgers niet de besluiten nemen en dus niet de rol overnemen van volksvertegenwoordigers.
- Doorvragen naar motieven en waarden die achter belangen zitten.
- Belangen vertalen in perspectieven voor belanghebbers.

Afraders

- Denken dat problemen primair ruimtelijk zijn, terwijl het in eerste instantie vaak gaat om sociaal-economische problemen.
- Definiëren van rollen in vage termen zoals regie, coördinatie, management, etcetera.
- Beperken van interne communicatie tot naaste collega's.
- Beantwoorden van (de vrees) voor chaos door sterker in te zetten op controles en verantwoordingsplicht.
- Veronderstellen dat een bestuurder of ambtenaar spreekt namens een overheid.
- Jezelf verliezen in het proces ten koste van de kwaliteit van een duurzame oplossing.
- Starten van een ambitieus project zonder direct te werken aan beschikbaarheid van middelen.

Ontleend aan het praktijkboek gebiedsontwikkeling 'Nederland boven water' - Van Rooy, Van Luin en Dil; 2006.

Voorbeelden van het KRW-proces in de gebieden

Tot eind 2007 wordt in heel Nederland op waterlichaamniveau een gedetailleerde uitwerking gemaakt van doelen, maatregelen en kosten voor de KRW. Het resultaat hiervan vormt de basis voor de stroomgebiedsbeheersplannen die in 2009 naar Brussel gaan en vanaf die tijd ook de basis vormen voor het uitvoeringsprogramma voor waterbeleid in Nederland. Waterschappen zijn de trekkers van deze zogenaamde gebiedsprocessen. De wijze waarop het proces is georganiseerd en hoe daarbij belanghebbenden worden betrokken, wordt verschillend ingevuld.

Kort traject

Waterschap Hollandse Delta heeft bijvoorbeeld gekozen voor een snelkookpanproces dat achtereenvolgens voor verschillende gebieden wordt doorlopen. In blokken van elk vier of vijf gebieden wordt in een periode van ca. vier maanden het gebiedsproces doorlopen. Zo wordt de uitwerking gemaakt in een intensief, kortlopend traject. Dat biedt voordelen. Zo blijft het proces voor het waterschap behapbaar (slechts een paar gebiedsprocessen lopen tegelijkertijd). De betrokken actoren (primair gemeenten) worden 'ondergedompeld' in het KRW-proces en houden daarmee de aandacht vast. En ten slotte kunnen de ervaringen van het ene proces weer gebruikt worden in een daaropvolgend proces. Belangenorganisaties worden er niet per gebiedsproces bij gehaald, maar worden betrokken in beheersgebiedsbrede klankbordgroepbijeenkomsten.

Lang traject

Bij Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht worden alle gebiedsprocessen tegelijkertijd doorlopen. Men is begonnen met een KRW-toernee om alle relevante actoren op de hoogte te brengen en men heeft voor alle actoren een werkconferentie

Rabatten en vloeiveiden

Rabatten zijn opgehoogde plantstroken voor bomen in natte gebieden. Het ophogen van de 'bedden' waarop de bomen moeten worden geplant gebeurt met de grond die vrijkomt bij het graven van de waterafvoerende greppels. Wanneer het rabattensysteem is uitgevonden is niet bekend, maar het wordt al genoemd in een schoolboek van 1799. Rabatten hebben hogere natuurwaarden dan reguliere bossen. Rabatten kunnen gebruikt worden voor waterberging. Een optie zou ook kunnen zijn om de greppelsystemen te gebruiken als helofytenfilter, maar dat vraagt enige aanpassingen.

Vloeiveiden zijn graslanden waarover gedurende een bepaalde periode van het jaar water uit een kanaal, beek of rivier wordt geleid. In het verleden gebeurde dit ook om het grasland te bemesten met de dunne laag slib of klei die het water achterliet. Het principe van vloeiveiden is al bekend uit teksten van 300 jaar voor Christus. In de vroege Middeleeuwen werd het veel toegepast, ook ter vergroting van de opbrengst van hooilanden. In de 20e eeuw werd het principe toegepast bij het zuiveren van afvalwater van bijvoorbeeld aardappelmeelfabrieken, de zogenaamde vloeivelden. Vloeiveiden kunnen gebruikt worden bij waterberging en verdrogingsbestrijding, zoals dit gebeurt op het landgoed Het Lankheet, in samenwerking met de provincie Overijssel en het waterschap Rijn en IJssel. Dit biedt kansen aan natuurontwikkeling en landbouw. Ook wordt met behulp van rietfilters het water gezuiverd van fosfaat, stikstof, zware metalen en organische verbindingen (www.hetlankheet.nl).

georganiseerd. In de loop van 2007 worden per gebied bijeenkomsten georganiseerd waarbij alle actoren uitgenodigd worden. Voordeel van dit traject is dat de doorlooptijd wat langer is en alle actoren direct binnen het gebiedsproces betrokken worden.

Specifiek gebiedsplan

In Nederland is inmiddels veel ervaring met gebiedsprocessen, bijvoorbeeld in de lage veengebieden. De ervaringen zijn divers. Belangrijke voorwaarde voor een goed gebiedsproces is dat het gebied centraal wordt gesteld en dat tevoren heldere kaders worden gedefinieerd.

Ook het bij elkaar brengen van verschillende disciplines van regionale overheden kan belangrijk zijn. Daarmee ontstaat naast de mogelijkheid om kennis uit te wisselen een collectieve ambtelijke verantwoordelijkheid.

In het gebied Gouwe Wiericke West werd een kerngroep opgericht van bewoners, die een advies over het gebied moest uitbrengen. Uit die groep kwam veel informatie over het gebied die bij de bewoners bekend was, maar waar door plannenmakers eerder geen rekening mee was gehouden. Het betrekken van gebiedsbewoners heeft het draagvlak voor het proces vergroot.

Naast het meegeven van kaders voor een gebiedsproces is het ook van belang om aan te geven wat er met de inbreng van de gebiedspartijen of bewoners gebeurt. Het vragen van adviezen schept ook verwachtingen. Als er met adviezen weinig of niets gebeurt, leidt dat tot teleurstelling.

Vissen bij de boer

De stichting Back2nature ondersteunt ondernemers die viswater willen verhuren aan recreanten. 'Het gaat hierbij niet om massatoerisme' zegt Wim Roelfsema, directeur van de stichting. 'De vissers die wij in contact brengen met de boer zoeken juist volledige rust en goed viswater'.

Deze combinatie van functies maakt het aantrekkelijk voor boeren om te zorgen voor goede ecologische waterkwaliteit, zodat het ook commercieel ten nutte kan worden gemaakt (www.back2nature.nl).

BEZEM: akkoord en aan de slag!

In het gebied van het Eem- en Gooimeer was duidelijk dat algenoverlast zorgde voor stinkende drijfslagen die slecht zijn voor de gezondheid van de gebruikers: mens en dier. In een scenariostudie werkten diverse betrokken partijen samen doelen en maatregelen uit voor het gebied. Daarbij werd met name gekeken wat dit voor de gebruiker ging betekenen. Medio 2006 is een bestuursconvenant ondertekend door zeven omliggende gemeenten, het Waterschap Vallei & Eem en Rijkswaterstaat IJsselmeergebied. Ook de beide Provincies dragen daarin bij aan de oplossing van het probleem. Inmiddels worden de maatregelen uitgevoerd en weten de gebruikers van het Eem- en Gooimeer de weg naar de gezamenlijke overheden aardig te vinden.

Anton de Wit (kerngroep Gouwe Wiericke West):

'In het gebied wordt steeds gewacht op voortschrijdend inzicht; niemand durft verantwoordelijkheden te nemen. Mijn boodschap voor de regionale overheden is: Ga aan de slag!

Als duidelijk is waaraan we werken en waar we naartoe werken, dan zal dat in de toekomst geen nadelige invloed hebben.'

Ernst Rijdsdijk (Rijkswaterstaat) vat de daadkrachtige aanpak in het gebied als volgt samen:

'Als je geen maatschappelijk probleem hebt, heb je ook geen waterkwaliteitsprobleem. Dat hadden we hier wel. En als je er dan toch wat aan wilt doen, dan kun je maar beter niet vertragen en direct gezamenlijk de handen uit de mouwen steken!'

Samen aan de slag

Belangrijk is dat bestuurders en betrokkenen de mouwen opstropen en onbevangen aan de slag gaan. Juist in het samen doen van zaken in het veld worden (vooringenomen) ideeën getoetst, worden patstellingen doorbroken en moeten door een innovatieve aanpak concrete resultaten worden gehaald.

Tips en links

- Nederland boven water. Praktijkboek gebiedsontwikkeling. Van Rooy e.a., 2006. Verkrijgbaar bij Habiforum.
- Geld als water. Over Europese richtlijnen, water en regionale economie. Bade & Van der Schroeff, 2006. Verkrijgbaar bij Triple E.
- De baten boven water. De andere kant van de Kaderrichtlijn Water. Coalitie Baten schoon water, 2006. Verkrijgbaar bij Stichting Natuur en Milieu.
- www.nederlandbovenwater.nl

Ministerie van Verkeer en Waterstaat

Colofon:

Deze brochure is gemaakt in opdracht van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat (DGW). De brochure is een onderdeel uit een project waarin tevens een studiedag over 'Waterwensen' werd georganiseerd en interviews werden gehouden onder gebiedsbetrokkenen bij de KRW. Voor deze interviews werden drie verschillende gebieden bezocht, te weten 'Hagmolenbeek' bij Enschede, 'Het Reuseldal' bij Reusel en 'Gouwe Wiericke West' bij Reeuwijk. De citaten in deze brochure zijn afkomstig uit de studiedag en de interviews.

Tekst: Erik van Well, Rita Joldersma, Carin Rougoor en Joris van Herk, CLM Onderzoek en Advies

Vormgeving: Ontwerpbureau WRIK (BNO), Utrecht

Foto's: Studio ANWB, Ministerie van V&W, CLM Onderzoek en Advies

Druk: Libertas, Bunnik

Oplage: 3000

April 2007.

Overname van teksten toegestaan indien als bron wordt vermeld: Brochure KRW voor gebied en gebruiker: van stoffen meten naar gebiedskwaliteit.